ta cibi, oblita potus, totum illud triduum cum Christo transegerat. Quæ autem sequuntur vsq; ad versum 22. vide apud Matthæũ c.15.32. & c.16.5.

22. *Et veniunt Bethsaidam.*] Bethsaida ciuitas erat Petri, Andreæ, & Philippi, & ; vt Chrysostomus homil.9.in hunc locum existimat, etiam Iacobi, & Ioannis. Eam Brocardus diligens terræ sanctæ obseruator 1.p.c.5.6.6. ita describit. *A Nephthalim tribus leucis in angulo maris Galilæa, vbi idem curuari incipit, ab Aquilone contra Austrum sita est Bethsaida ciuitas Petri, Andreæ, & Philippi.*

Et adducunt ei cæcum.] Verbum sine supposito ex Hebraismo, quem tam multis iam locis indicauimus. Intelligitur autem participium, quod natura sua latet in verbo, *adducunt ei*, sub. adducentes. Chrysostomus homil.9. existimat Apostolos intelligendos, qui mutum illum, & surdum ad Christum adduxerint. Minus probabiliter.

Et rogabant eum, vt illum tangeret.] Aut non satis habebant fidei, qui existimabant Christum, nisi tangendo, curare non posse, vt Theophylact. interpretatur: aut consuetudine ducebantur, quod scirent consueuisse Christum iis, quos curabat, manus imponere, de qua consuetudine diximus superiore capite ver.32.

23. *Et apprehensa manu cæci eduxit eum extra vicum.*] propter ciuium Bethsaiditarum incredulitatem, vt Theophyl. & Euthymæ. arbitrantur, qui cum multa alia Christi miracula vidissent, credere noluerant, quemadmodum illis Matthæi 11. 21. exprobrat Christus. *Væ tibi Corozain, væ tibi Bethsaida, quia si in Tyro, & Sidone factæ essent virtutes, quæ factæ sunt in vobis, olim in cilicio, & cinere pœnitentiam egissent.* Petius credo ea ratione eum extra vicum seduxisse, qua supra cap.7.33. mutum illum, & surdum, vt curaret à turba semouit: inde igitur causa petenda est.

Et expuens in oculos eius.] Huius etiam rei causam capite præcedente versu 33. exposuimus. Hoc tantum addendum, quod sicut illic saliuam suam Christus immisit in eos muti, quia saliua humectatur, moueturq; lingua; ita solemus lippientes, & caligantes oculos saliua mundare; ideo ergo saliua cæcum curauit, quæ non quia humana, sed quia Christi, id est, Dei saliua erat, cæcum sanauit.

Impositis manibus.] Putat Chrysostom. homilia in Marcum 9. manus super cæci oculos Christum posuisse, & antequam amoueret, interrogasse, nunquid videret; in eoque miraculum fuisse, quod eum Christus manus super eius oculos positas haberet, quibus vel perspicacissimus hominis visus impediri poterat, videret tamen. Quod non magis mihi probabile videtur, quam opus illud esse Chrysostomi, quod etsi ingenio, eruditione, ac pietate non caret genio tamen, stylo, sublimitate, & iudicio Chrysostomi caret, & quidem D. Thom. eum Chrysostomum citat in Marcum, nunquam hoc, sed aliud, quod nos non habere dolendum est, citare solet. Aut ergo manus non super oculos cæci posuit, aut quod similius vero est, cum eas super oculos posuisset, indeque remouisset, interrogauit, ecquid videret. Ita illud participium ἐπιθεὶς positum est pro ἐπιθέσας, cum posuit.

Homilia in Marcum falso Chrysostomo adscripta.

24. *Video homines velut arbores ambulantes.*] Ambulantes ad homines referendum, vt ex verborum Græcorum constructione perspicitur, quasi dicat homines, quos ambulantes video, non homines, sed arbores mihi videntur. Quare declarauit se videre quidem aliquid, cum ante nihil videret, imperfecte tamen videre, cum inter homines, & arbores distinguere non posset, quemadmodum qui procul hominem vident, quia molem corporis vident, lineamenta autem non discernunt, nesciunt vtrum arbor, vel homo sit. Ita Beda. Mirum, cur non statim cæcus iste perfecte curatus fuerit, sicut solebant ægroti alii à Christo curari. Chrysostom. apud D. Thom. Theophylactus & Euthym. totam in cæco eius rei causam esse putant, quod nondum perfecte crederet. August. vero apud Strabum (nam alibi, quod sciam, non habemus) & Chrysostom. ille quisquis fuit, cuius extant in hunc locum homiliæ, mysterium esse dicunt, quod ille cæcus primum imperfectam, cum solam legem; deinde perfectam, cum Euangeliũ cognouit, scientiam habuerit. Hæc allegorica sunt, sicut illa, quę à Hieronym. & Beda afferuntur, quæ nos quidem probamus, sed aliud quærentes non amplectimur. Verisimile mihi videtur in vtroq; fuisse causam, & in Christo, & in cæco. Nam perfecte credentem, perfecte curare noluisse, quia Christi benignitate indignum, & ab eius consuetudine alienum est, credi non debet: & cum posset imperfecte credentem, si voluisset, perfecte curare; voluit tamen suam potentiam ad illius fidem moderari, quod & in Petro super mare ambulante fecisse legimus, qui cum perfecte credebat, firmis super mare vestigiis incedebat, cum dubitabat, mergebatur Matthæi 14. 30. fortasse etiam voluit, & cæcus beneficium, quod accipiebat, sanitatis, dum paulatim sibi conferebatur, pluris faceret.

26. *Et misit illum in domum suam.*] Quare miserit, ex verbis sequentibus intelligitur, ne si in proximam iret vrbem, quæ in Bethsaida dicebatur, aut huc illuc vagaretur, miraculum euulgaret. Cur autem nemini dicere miraculum voluerit, non fuit noua, atq; priuata, sed communis cum multis aliis miraculis causa supra capite 5. 43. & Matthæi 8.4. & 9.30. Inde peti debet.

Et si in vicum introieris. Vicum vocat Bethsaidam, quamuis Ioannes cap. 1. 44. ciuitatem appellet, quia exigua instar vici erat. Quasi dicat, si necesse fuerit te, vt domum tuam redeas, per Bethsaidam transire, nemini ibi dixeris. Hinc apparet non fuisse cæcum illum Bethsaiditam. Colligitur etiam minus voluisse Christum, vt Bethsaiditæ miraculum illud scirent, quam alii. Non enim prohibet cæcum domi suæ, & apud suos ciues, sed Bethsaidæ narrare miraculum, quod Bethsaiditas indignos iudicauerit, qui vllum miraculum viderent, qui tot conspecta miracula contempsissent, vt paulo ante ex Euthym. & Theophylacto dicebamus. Illud in Theophylacti commentario non probo, quod existimet misericordia quadam erga Bethsaiditas id fecisse Christum, ne si miraculum vidissent, nec credidissent, grauiores pœnas luerent. Quam opinionem cap. 6.5. loco simili refutauimus. Omnia, quæ reliqua sunt in hoc capite, exposuimus in Matthæi commentariis. *Matth.18. 13.*

38. *Qui enim me confusus fuerit.*] Codices nonnulli Latini pro *confusus confessus* legunt, errore ex Græcis verbis manifesto, & inde, vt opinor, nato, quod *confusus* non satis congruentem, & perspicuum sensum habere videretur G. ἐπαισχυνθῇ με *confusus fuerit me*, pro ἐν ἐμοὶ, in me. Sensus est, quẽ pudebit me coram hominibus, eius me etiam pudebit coram Deo, qui erubuerit me confiteri coram hominibus, & ego eum confiteri erubescam. Noster interpres, dum Græca verba imitando conatur exprimere, minus Latine loquitur, sicut & Marc. magis Hebraice, quã Græce loquutus fuerat. Hebræi dicunt הבישהו confundere aliquem, id est, negare illi, quod vult, quod q; petit. Confundi Christum est erubescere confiteri illum, fugere eius crucem, & ignominiam, deserere, eius doctrinam propter persecutionem, aut pudorem, quod D. Paulus vno verbo dixit, erubescere Euangelium Roman.1.16. Quod autem dixit Paulus Euangelium, dicit Christus *verba mea*, idest, doctrinam meam.

In generatione hac adultera, & peccatrice.] Coram hominibus istis spuriis, & peccatoribus. Opponit hominibus erubescentibus se filiũ hominis, id est Deũ: rursus opponit hominibus, coram quibus erubescũt, angelos coram quibus Christus eos erubescet: opponit peccatoribus sanctos. Adulteram autem generationem vocat Hebraica phrasi filios Dei degeneres, qui cum Deo patri suo similes esse deberẽt, dissimillimi sunt, quales spurii & adulterini filii esse solent. Hebræi vocant בני נכר filios alienos, id est, dissimiles, ac degeneres, vt Psalmo 17.46. *Filii alieni mentiti sunt mihi, filii alieni inueterati sunt, & claudicauerunt à semitis suis*, & Psalmo 143.7. *Emitte manum tuam de alto, eripe me, & libera me de aquis multis, & de manu filiorum alienorum.* Eadem phrasi Diuus Paulus vsus est Hebr. 12. 8. *quod si extra disciplinã estis, cuius participes facti sunt omnes, ergo adulteri, & non filii estis.* Hæc etiam sentẽtia apud Matthæum capite 10.13. declarata est, nisi quod aliis à Matthæo verbis, & vt alio dicta loco recitatur. Sed est vero simile nõ semel eam dixisse Christus.

CAPVT IX.

ET post dies sex assumit Iesus Petrũ, & Iacobum, & Ioannem: & ducit illos in montem excelsum seorsum solos, & transfiguratus est coram ipsis. 2. Et vestimenta eius facta sunt splendentia, & candida nimis velut nix, qualia fullo non potest super terram candida facere. 3 Et apparuit illis Elias cum Moyse: & erant loquentes cum Iesu. 4. Et respondens Petrus, ait Iesu: Rabbi, bonum est nos hic esse: & faciamus tria tabernacula, tibi vnum, & Moysi vnum, & Eliæ vnum. 5. Non enim sciebat quid diceret: erant enim timore exterriti. 6. & facta est nubes obumbrãs eos: & venit vox de nube, dicens: Hic est filius meus charissimus, audite illum. 7. Et statim circumspicientes, neminem amplius viderunt, nisi Iesum tantum secum. 8. Et descendentibus illis de monte, præcepit illis ne cuiquam quæ vidissent, narrarent: nisi cum filius hominis à mortuis resurrexerit. 9. Et verbũ continuerunt apud se: conquirentes quid esset: Cum à mortuis resurrexerit. 10. Et interrogabant eum dicentes: Quid ergo dicunt Pharisæi, & Scribæ, quia Eliam oportet venire primũ? 11. Qui respondens, ait illis: Elias cum venerit primo, restituet omnia: & quomodo scriptum est in filium hominis, vt multa patiatur & contemnatur. 12. Sed dico vobis, quia & Elias venit, & fecerunt illi quæcunque voluerunt sicut scriptum est de eo. 13. Et veniens ad discipulos suos, vidit turbam magnam circa eos, & Scribas conquirentes cum illis. 14. Et confestim omnis populus videns Iesum stupefactus est, & expauerunt, & accurrentes salutabant eum 15. Et interrogauit eos: Quid inter vos conquiritis? 16. Et respondens vnus de turba, dixit: Magister, attuli filium meũ ad te habentẽ spiritum mutum: 17. qui vbicunque eum apprehenderit, allidit illum, & spumat, & stridet dentibus, & arescit: & dixi discipulis tuis vt ejicerent illum & non potuerunt. 18. Qui respondens eis, dixit: O generatio incredula, quamdiu apud vos ero? quamdiu vos patiar? afferte illum ad me. 19. Et attulerunt eum. Et cum vidisset eum, statim spiritus corturbauit illum: & elisus in terrã, volutabatur spumans. 20. Et interrogauit patrem eius: Quantum temporis est ex quo ei hoc accidit? At ille ait: Ab infantia. 21. & frequenter eum in ignem, & in aquas misit vt eum perderet, sed si quid potes, adiuua nos, misertus nostri. 22. Iesus autem ait illi: Si potes credere, omnia possibilia sunt credenti. 23 Et continuo exclamans pater pueri, cum lachrymis aiebat: Credo Domine: adiuua incredulitatem meam. 24. Et cum videret Iesus concurrentem turbam, comminatus est spiritui immundo, dicens illi: Surde, & mute spiritus, ego præcipio tibi, exi ab eo: & amplius ne introeas in eum. 25. Et exclamans, & multum discerpens eum, exiit ab eo, & factus est sicut mortuus, ita vt multi dicerent: Quia mortuus est. 26. Iesus autem tenens manum eius, eleuauit eum, & surrexit. 27. Et cum introisset in domum, discipuli eius secreto interrogabant eum: Quare nos non potuimus eijcere eum? 28. Et dixit illis: Hoc genus in nullo potest exire, nisi in oratione, & ieiunio. 29. Et inde profecti prætergrediebantur Galilæam: nec volebat quemquam scire. 30. Docebat autem discipulos suos, & dicebat illis: Quoniam filius hominis tradetur in manus hominum, & occident eum, & occisus tertia die resurget. 31. At illi ignorabant verbum: & timebant interrogare eum. 32. Et venerunt Capharnaum. Qui cum domi essent, interrogabat eos: Quid in via tractabatis? 33. At illi tacebant, siquidem in via inter se disputauerant, quis eorum maior esset. 34. Et residens vocauit duodecim, & ait illis: Si quis vult primus esse, erit omnium nouissimus, & omnium minister. 35. Et accipiens puerum, statuit eum in medio eorum: quem cum complexus esset, ait illis: 36. Quisquis vnũ ex huiusmodi pueris receperit in nomine meo, me recipit, & quicunque me susceperit, nõ me suscipit, sed eum qui misit me. 37. Respondit illi Ioannes, dicens: Magister, vidimus quendam in nomine tuo eijcientẽ dæmonia, qui non sequitur nos, & prohibuimus eum 38. Iesus autem ait: Nolite prohibere eum, nemo est enim qui faciat virtutem in nomine meo, & possit cito male loqui de me. 39. qui enim non est aduersũ vos, pro vobis est. 40. Quisquis enim potũ dederit vobis calicẽ aquæ in nomine meo, quia Christi estis, amen dico vobis, non perdet mercedem suam. 41. Et quisquis scandalizauerit vnum ex his pusillis credentibus in me: bonum est ei magis si circumdaretur mola asinaria collo eius, & in mare mitteretur. 42. Et si scandalizauerit te manus tua, abscinde illam: bonum est tibi debilem introire in vitam, quam duas manus habentẽ ire in gehennam, in ignem inextinguibilem: 43. vbi vermis eorum non moritur, & ignis nõ extinguitur. 44. Et si pes tuus te scandalizat, amputa illum: bonum est tibi claudum introire in vitam æternam, quam duos pedes habentem mitti in gehennam ignis inextinguibilis: 45. vbi vermis eorum non moritur, & ignis non extinguitur. 46. Quod si oculus tuus scandalizat te, eiice eum: bonum est tibi luscũ introire in regnum Dei, quam duos oculos habentem mitti in gehennam ignis. 47. vbi vermis eorum nõ moritur, & ignis non extinguitur. 48. Omnis enim igne salietur, & omnis victima sale salietur. 49. Bonũ est sal: quod si sal insulsum fuerit, in quo illud condietis? Habete in vobis sal, & pacem habete inter vos.

Mat.17.a.1. Luc.9.d.28. Mat.17.b.9. Mal.4.b.5. Isai.51.a.5. Mat.17.b.12. Luc.9.e.38. Mat.17.d.2. Luc.6.c.22. Mat.18.a.1. Luc.9.f.46. Luc.9.f.49. 1 Cor.12.a.3. Matt.10.d.42. Mat.18.a.6. Luc.17.a.2. Mat.5.d.30. & 18.a.6. Luc.17.a.2. Isa.66.g.24. Leui 2.d.13. Mat.1.b.13. Luc.14.g.34.

IN CAPVT IX.

1. ET *dicebat illis.*] Turbę vna cum discipulis suis, quibuscum loquebatur, vt dixerat Euangelista ca. præcedenti vers. 34. aut solis discipulis suis, vt ex Matthæo cap. 16. 24. 28. colligi videtur; & quidem magis idonei auditores discipuli erant, vt illis Christus ista committeret, quæ ne omnibus quidem discipulis declarare voluit. Agebat enim de gloria, & maiestate sua, quam tres ex illis paulo post in transfiguratione visuri erant. Reliqua omnia, quæ scribit Marcus vsque ad versum 30. apud Matthæum cap. 17. 14. copiose à nobis tractatà, & explicata sunt.

A dixit, poterat Apostolos ad se vocare, vt illis solis secretum committeret, quemadmodum paulo post vers. 35. in causa simili fecisse dicitur. Quid ergo opus erat ea de causa suum per Galilæam celare transitum? Propterea igitur, vt ego quidem arbitror, noluit transitum suum per Galilæam sciri, quia passionis tempus appropinquabat, volebatque patiendi causa contendere Ierosolymam, verebaturque, ne, si agnitus in Galilæa fuisset omnes ad eum vndique, vt solebant, incolæ concurrerent, & aut habendis concionibus, aut dæmonibus eiicientdis, aut curandis ægrotis sese detinerent. Illud solum videtur huic obstare sententiæ, quod Euangelista non dicat, Ibat enim Ierosolymam, vt pareretur, sed *docebat autem discipulos suos, & dicebat illis, quoniam filius hominis tradetur in manus hominum, & occident eum, & occisus tertia die resurget.* Potest non difficile responderi, quod attinet ad id, quod confirmare volebat Euangelista, idem esse *docebat enim discipulos suos, & dicebat illis, quoniam filius hominis tradetur in manus hominum.* atque si diceret, Ibat enim Ierosolymam ad mortem; sed quia simul ad moriendum ibat, simul id Apostolis declarabat, voluit compendiosa vsus breuitate, vnum dicendo vtrumque significare. Itaque etsi iam bis idipsum Apostolis indicauerat supra versu 10. & Matthæi 17. 9. & Lucæ 9. 22. tamen alio modo, & alia de causa nunc dicit: tunc, vt ad futuræ passionis patientiam Apostolos præpararet; nunc, vt significaret iam tempus ad esse, scp ad mortem Ierosolymam ire.

Et inde profecti.] Quidam ex Castellis Cæsareæ Philippi profectos interpretantur; eo enim Euangelista ingressos fuisse dixerat cap. præcedenti vers. 27. Propius est, vt eum intelligamus locum, vt paulo ante dæmonem eiecerat, quem ad radicem eius montis fuisse, in quo se coram tribus discipulis Petro, Iacobo, & Ioanne transfigurauerat ex versu non, & decimoquarto, & ex Matthæo ca. 17. 14. intelligitur Quanquam vtrum mons ille iuxta Cæsaream Philippi fuerit, nõ satis compertum est, quia, vt apud Matthæum diximus, ne illud quidem constat, quinam mons ille fuerit, etsi vulgaris quædam obtinuit opinio fuisse Thaborem.

Prætergrediebantur Galilæam.] παρεπορεύοντο διὰ τῆς Γαλιλαίας, transibant per Galilæam. Sunt, qui adnotent Græcum verbum proprie significare clam iter facere. Sensus quidem hoc loco is est, vt ex sequẽtibus continuo verbis colligitur, *& nolait quemquam scire*; sed tamen si proprietatem spectemus verbi proprie est ad latus transire: etsi quia, qui ad latus transit, videtur clam velle transire, recte Græcum verbum id potest hoc loco significare. Non est contrarium, quod cap. 17. 22. 23. Matthæus scribit, *Conuersantibus autem eis in Galilæa dixit illis Iesus, filius hominis tradendus est in manus hominum*; nihil enim aliud voluit Matthæus dicere, quam id Christum Apostolis significasse, antequam ad patiendum Ierosolymam iret, cum adhuc esset in Galilæa, cum nondum ex ea discessisset, quamuis iter iam per eam Ierosolymam versus ingressus esset, vt ostenderet euenisse rem; quemadmodum ante euentum Christus Apostolis prædixisset.

Nec volebat quemquam scire. Se in eo loco esse, in quem singulis diebus peruenieBat, aut vbi ex itinere diuersabatur. Explicat enim vim verbi παρεπορεύοντο: omnes vtique sciebant eum in Galilæa esse, sed non omnes sciebant, quo in loco esset Galilææ, cum occulte iter faciens quotidie locum mutaret. Cur autem noluerit, vt quisquam sciret quo in loco esset, variæ coniecturæ. Euthymius existimat propterea noluisse, ne quis ea, de quibus loquebatur, propius subauscultans intelligeret. Loquebatur enim de passione, ac resurrectione sua, vt ex versu sequenti manifestum est, quam solis volebat Apostolis cognitam esse, antequam acciderent. Placuit hæc sententia nonnullis recentioribus quidem, sed doctis auctoribus, eamque ex Græco verbo confirmant, non enim lege Græce ἐδίδασκε δὲ αὐτοὺς *docebat autem eos*, vt noster transtulit interpres, sed ἐδίδασκε γὰρ τοὺς μαθητὰς αὐτοῦ, docebat enim discipulos suos. Quasi reddatur causa, cur neminem scire voluerit, ne id, de quo loquebatur, intelligeret. Mihi ideirco non placet, quod si id Marcus dicere voluisset, non satis idoneam rationem reddidisset. Nam quod discipulis tunc Christus dicebat, vno dixit verbo, aut plurimum tribus, fore, vt filius hominis in manus peccatorum traderetur, vt occideretur, vt tertia die resurgeret; idque, cum in via soli essent, dixit, vbi nemo præter Apostolos audire poterat; & si domi

B

C

D

E

persona, vt sæpe solet. Sententia autem hęc apud Matthæum explicata est.

A

32. *At illi ignorabant verbum.*] Non intelligebant, quod ipsis dicebat Christus. Quo ergo modo contristari sunt, vt ait Matthæus cap. 17. 23. Respondet eo loco Euthy. intellexisse quidem, quod de morte dixerat, discipulos; sed non intellexisse Lucæ 9. 44. 45. *filius hominis futurum est, vt tradatur in manus hominum. At illi ignorabant verbum istud, & erat velatum ante eos, vt non sentirent illud.* Beda existimat non credidisse eos eum esse moriturum, quod minime mori vellent, & quæ non optamus, non facile credimus. Hęc, inquit, *ignoratio discipulorum non tam de tarditate ingenii eorum, quam de amore nascitur Saluatoris, qui carnales adhuc, & mysterii crucis ignari, quem Deum verum cognouerant, moriturum credere nequibant.* At non poterant contristari ob futuram mortem, si non credebant. Melius alii, intellexisse quidem verba, non intellexisse mysteria, quomodo per mortem suam Christus homines esset à peccatis suis liberaturus. Mihi tamen non solum mysterium mortis videntur ignorasse, sed illud etiam, quomodo moriturus esset, cum tam sæpe, maximeque paulo ante tam prope regnum suum esse dixisset, vt essent nonnulli ex iis, qui aderant, qui moriturí non essent, nisi illud prius viderent, nondum intelligentes regnum illius non eo viuente, sed moriente, resurgenteq; venturum esse. Intellexerunt ergo, quid & moriendi, & resurgendi verbum significaret, eumq; & moriturum, & resurrecturum credebant, ideoque, vt ait Matthæus, contristati sunt. Nam etsi futuræ resurrectionis fides mortis dolorem alleuabat, tamen ma luissent non mori eum, quam mortuum per resurrectionem recuperare. Hoc ergo erat, quod non intelligebant, quomodo hæc verba quibus se Christus ad moriendum dicebat ire, cum illis conuenirent, quibus tam sæpe dixerat regnum suum appropinquare, atq; ideo dicuntur ignorasse verbũ.

B

C

33. *Et ueneruntCapharnaum.*] Paulo aliter Matthæus cap. 17. 24 & cap. 18. 1. & Lucas cap. 9. 46. hæc narrant, si quid inter eos discrepantiæ videtur esse, apud Matthæum explanauimus. Ex tribus Euangelistis colligi potest hoc modo, atque ordine rem accidisse. Cum adhuc essent in via, vt hic, & sequenti versu scribit Marcus intrauerat in eos cogitatio, quis eorum esset maior, vt Lucas ait cap. 9. 46. Cum autem venissent Capernaum, & in domum introiissent, vt opinor, Petri, vbi cum in ea erat vrbe, consueuerat diuersari supra cap. primo 29 & cap. 2. 1. & cap. 3. 20. cum in domum, inquam, introiissent, accesserunt, qui didrachma petebant Matthæi 17. 24. Postea vocatos ad se discipulos interrogauit Christus, quid in via inter se tractassent, vt hoc loco Marcus scribit; nam quod dicit versu trigesimotertio, *& residens vocauit duodecim, & ait illis si quis vult primus esse, erit omnium nouissimus*, per recapitulationem dictum intelligo; prius enim, quam hoc illis diceret, ad se eos vocasse credendum est, vt quid in via tractassent, interrogaret, non enim minus erat necessarium, vt priuatim de ea re interrogarentur, quam vt priuatim docerentur. Illi autem respondere cunctabantur scientes ambitiosam fuisse quæstionem, vt versu sequenti indicat Marcus; ob eam enim causam, cum id maxime scire cuperent, non audebant Christum interrogare, vt Lucas inquit. Iesus Christus eos interrogando præuenit. Interrogati igitur à Christo, quid in via disputassent, quamuis initio verecundia respondere recusauerint, inuitati à Christo responderunt inter ipsos quæstionem fuisse, quisnam eorum maior in regno cœlorum futurus esset; simulque, vt quæstionem sibi solueret, Christum rogauerunt, atque hoc est, quod capite 18. 1. scribit Matthæus, discipulos ad Christum accessisse, interrogasseque, *Quis putas, maior est in regno cœlorum?* Tunc Christus, vt non verbis solum, sed rebus etiam repræsentandis efficacius Apostolos edoceret, quem morem multos Prophetas legimus tenuisse, puerum aduocauit, eumque in medio statuit Apostolorum, vt Matthæus, & Marcus tradunt, vti æque scilicet ab omnibus conspiceretur, &, vt ait Lucas, eum iuxta se posuit, quia & ipsum Christum in medio fuisse discipulorum credendum est, quod quidam existimant non in medio, sed inter Apostolos constituisse puerum, esseque phrasim Hebraicam, qua *in medio* idem fit, quod *inter*; minus ad sensum huius loci accommodatum est, vbi videtur Christus de industria spectaculum, & exemplum humilitatis omnibus Apostolis in medio conspiciendum proponere voluisse. Tunc Christus puerum amplexatus vt Lucas & Marcus scribunt, aut vt Græce legitur ἐπιλαβόμενος; sumens in vlnas. Sunt qui putant Christum non tunc, cum voluit puerum ostendere, sed ante, cum vellet eum in medium adducere, in vlnas accepisse, quod propterea accepisse credendum sit, vt eum constituerit in medio; sed ii mihi sententiam huius loci videntur eneruare, cuius vis, vt paulo post exponemus, in eo magna ex parte consistit, quod constitutum iam in medio puerum, & circumspectum ab omnibus ad amplexum assumpserit, vt re ipsa declaret, quanto amore mores illos puerorum humilitatis, & simplicitatis plenos prosequeretur. Nam quod dicunt adeo paruum fuisse puerum, vt nisi in vlnas sublatus esset, venire ad Christum non potuisset, minime probabilis coniectura est, cum Matthæus dicat Christum puerum ad se vocasse, quod vtique non fecisset, si venire non poterat. Fateor ergo tam paruum fuisse puerum, vt in vlnas tolli posset, nego tam paruum fuisse, vt pedibus ad Christum venire non posset. Cum ergo puerum Christus in amplexum teneret, discipulis dixit, quod scribit Matthæus cap. 18. 3. *Amen dico vobis, nisi conuersi fueritis, & efficiamini sicut parruli, non intrabitis in regnum cœlorum*, eiusque rei causam reddidit, quam Marcus vers. 37. & Lucas vers. 48. exposuerunt, quia *qui quis vnum ex huiusmodi pueris receperit in nomine meo me recipit, & quicunq; me susceperit, non me suscipit, sed eum qui misit me.*

D

E

34. *At illi tacebant.*] Non audebant respondere præ pudore, vt Euthym. ait, quia ambitiosa videbatur esse quæstio; si quidem in via disputauerant, quis eorum maior est, id est, futurus esset in regno cœlorum. Non enim de præsenti agebant statu, sed de futuro, cum regnum venisset Christi, in eo enim cupere videbantur quam proximum Christo tenere locum, vt filii Zebedæi postulauerant infra cap. 10. 37. & Matth. 20. 21. Sed in eo errare videbantur, quod regnum illud Christi in hac vita sperarent fore, diuersosque in eo, sicut in aliis humanis regnis, dignitatis gradus animo præciperent. Quid autem quęstio illa sibi velit, quis eorum in regno cœlorum maior futurus esset, & vnde originem habuisset, apud Matthæum cap. 18. 1. 2. docuimus.

35. *Et residens.*] καθίσας. & sedens nimirum qua si è tribunali iudicaturus, quasi ducturus Apostolos rem seriam, maximeque necessariam, quæ non obiter, non stando, vt ille dicit, *pede in vno*, sed sedendo otiose accurate, & suscepto consilio explicando erat; solebat Christus ad docendum sedere, vt supra c. 4. 1. & Matthæi 5. 1. & 13. 2. *Horatius lib. 1. serm. satyra 4.*

Vocauit duodecim.] Ne alii audirẽt: volebat enim eorum ambitionem reprehendere. Itaque non est existimandum ex illis, qui de principatu disputauerant, non omnes, sed solos Apostolos ad se vocauisse, vt prima verborum species videtur ostendere: sed eum soli duodecim Apostoli ea de re egis-

A

B

C

D

E

sent, eos solos esse vocasse. Verum quia dixerat in domum venisse, vbi plures fuisse alios præter Apostolos credendum est, dixit Marcus vocasse duodecim, id est, ab aliis, qui in domo erant, ad se segregasse, vt occultam ipsorum culpam occulte quoq; coargueret.

Si quis vult primus esse, erit omnium nouissimus.] Erit, pro sit, aut fiat, positum est Hebræorum idiomate. Docet, qua ratione consequi possint, quod quisq; eorum tantopere optare videbatur, vt primus in regno cœlorum esset, contraria scilicet omnino ei, quam sequebantur, si non de primo, sed de vltimo potius loco contenderent: certissimam, rectissimamque viam esse ad altissimum gradum humilitatem, & vt Cyprianus scribit in libro de zelo, & liuore, *amputauit omnem æmulationem responso suo: omnem causam & materiam mordacis inuidiæ eruit, & abscidit. Discipulo Christi celare non licet, non licet inuidere: exaltationis apud nos non potest esse contentio, de humilitate ad summa crescimus, didicimus vnde placeamus.* Et Beda *Curat*, inquit, *desiderium gloriæ humilitatis contentione sanare.* In eandem sententiam scribit Theophylactus. Hæreticorum interpretationem, qui colligere ex hoc loco solent nullum fuisse Petro inter Apostolos principatum, apud Matthæum refutauimus. Nec enim agi hic de prima in gubernanda Ecclesia dignitate, etsi eo etiam sensu hunc locum alicubi apud Leonem Magnum legi memini: sed de primo loco in regno Dei, quē non qui primus in potestate, sed qui primus meritis præsertim humilitatis esset, consequuturus dicitur. Quanquam ratio etiam Euangelii postulat, vt qui primus in Ecclesia dignitate est, idem & humilitate sit maximus, eoq; primum in regno cœlorum locum obtineat. Quo sensu idem apud Matthæum Christus cap. 20.25.26. Apostolos docet, vt quo quisque maior esse velit, minor fiat. Nam quo quisque humilitate magis excellit, eo magis est dignus, vt ad maiorem in Ecclesia auctoritatem euehatur: & quo in maiore quisq; auctoritate est, eo se dimittere ad humilitatem magis debet, vt quo quisq; in Ecclesia, eo etiam in regno cœlorum maior sit, & terrenis cœlestia respondeant.

Primatus Petri defenditur contra hæreticos.

Epist. 55. ad Pulcheriam Augustam de ambitu Anatolii.

36. *Accipiens puerum.*] Exemplum humilitatis, atque simplicitatis repræsentato puero ante oculos ponit. Nihil enim humilius, nihil simplicius puero, nihil dum de honore, nihil dum de fraude cogitāte. Et hæc apud Matthæū copiosius explicauimus.

Quem cum complexus esset.] ἐναγκαλισάμενος, cum in vlnas eum accepisset. Ideo complexus puerum est, vt re ipsa demonstraret, quantopere sibi humilitas, simplicitasq; placeret. Nam dum puerum cōplectitur, humilitatem ipsam, simplicitatemq; cōplectitur, & solemus arctissime complecti, quæ maxime probamus. *Quod autem complectitur puerum, significat* (inquit Beda) *humiles suo dignos esse cōplexu, & dilectione.* Idem Christum capite sequenti. ver. 16. eodemq; consilio fecisse legimus. Nam cum pueri illi offerrentur, eosq; quasi Christi indignos aspectu discipuli prohiberent, non contentus dicere vers. 14. *Sinite paruulos venire ad me, talium enim est regnum Dei*, eos etiam amplexatus est, vt ostenderet singulari se eos amore prosequi.

37. *Quisquis vnum ex huiusmodi pueris susceperit in nomine meo.*] Ponit rationem loco conclusionis, quæ apud Matthæum hæc est, *Amen dico vobis, nisi conuersi fueritis, & efficiamini sicut paruuli, non intrabitis in regnum cœlorum.* Quam conclusionem hac apud Marcum quamuis minime explicata ratione probat, nemo in regnum Dei, nisi Deo similis factus introire potest, *non enim intrabit in eam ciuitatem*, vt ait Ioannes, *aliquid coinquinatum.* Non potestis Deo similes esse, nisi illum suscipiatis, id est, seruiatis ei, non potestis illum suscipere, nisi suscipiatis me, qui ab illo missus sum: non potestis me suscipere, nisi huiusmodi pueros in nomine meo suscipiatis, eorumque similes efficiamini, ergo *nisi conuersi fueritis, & efficiamini, sicut paruuli isti, non intrabitis in regnum cœlorum.* Hæc etiam ideo leuiter tantum attingimus, quia apud Matthæum explicauimus.

38. *Respondit illi Ioannes.*] Quomodo ista cum superioribus hæreant, non apparet. Sunt qui putent ideo Ioannem hoc subiecisse, quod cum tantopere audiuisset puerorum exemplo humilitatem à Christo commendari, veritus fuerit, ne superbe ipsi fecissent, quod illum, qui eius nomine dæmones eiiciebat, prohibuissent. Huius quidam sententiæ Theophylactum Auctorem faciunt, etsi nihil apud eum simile reperio. Alii, quia Christus dixerat, *In nomine meo*, occasionem Ioannem arripuisse, vt non quasi culpam deprecans, sed quasi dubitās, num bene fecissent, aut num idem in posterum facere deberent, Christo, quod factum erat, exponeret. Alij quasi Ioannes ex contrario collegerit non fuisse illum in nomine Christi recipiendum, quia etsi nomine Christi dæmones eiiciebat, illum tamen in Apostolorum consortio non sequebatur. Non videtur mihi intelligi posse, quomodo cum præcedentibus ista conueniant, nisi prius, quo animo à Ioanne dicta fuerint, intelligatur: de eius autem animo difficile est, & fortasse periculosum iudicare, sed si rationem, qua duci videtur, sequi licet, glorians potius, quam aut dubitans, aut culpam deprecans hoc videtur mihi dixisse, glorians inquam, non in se, sed in Domino, quasi Apostoli, quorum nomine loquebatur, bene functi fuissent officio, quod illum prohibuissent, non tam suæ, quam Christi consulentes auctoritati, ne quis, cui eam Christus non fecisset potestatem, in eius nomine, quasi auctoritatem furatus, dæmones pelleret, sicut septuaginta duo illi discipuli gloriabantur Luc. 10.17. Itaq; non arbitror esse quærendum, quorsum id Ioannes dixerit; neq; enim post superiorem, vt ego opinor, dixit historiam, sed alioquo loco; nec alia fortassis occasione, quam quod recens id factum esset; qua eadem ratione septuaginta illi discipuli apud Christum gloriati sunt, quod sibi in eius nomine etiam dæmonia subiecta fuissent, quia recens id erat; redibant enim à legatione sua, in qua dæmones sibi subiecerant. Cæterum Marcus, & Lucas, quia de Christi nomine mētionem fecerant, & hanc Ioannis orationem, vbi de Christi nomine similiter agebatur, interseruerunt, idemq; de vers. 41. & 42. iudicandum. Quod ergo Marcus, & Lucas dicunt respōdisse Ioannem, non sic accipiendum est quasi ad ea, quæ fuerant à Christo dicta, responderit, sed, vt sæpe docuimus, Hebræorū phrasis est, qua ענה respōdere significat etiā aggredi ad loquēdum, vt Matt. 11.25. & 22.1.

Vidimus quendam in nomine tuo eiicientem dæmonia, qui non sequitur nos.] Quæri hoc loco conuenit, quomodo dæmones, qui Christum non sequebatur, in Christi nomine posset eiicere. Possumus intelligere non eiecisse dæmones vere, sed eiicere professum, atque conatum fuisse, atque ita illud significare, *Eiicientem dæmonia.* Aliis enim locis docuimus, exemplisq; demonstrauimus verba nonnunquam non effectum, sed affectum, conatumq; significare; nolo tamen omnibus dissentientibus Auctoribus id primus dicere. Potuit neque corpore, neque animo, id est fide, doctrinaque sequutus Christum dæmones pellere, vt Christi etiam testimonio docemur Matthæi 7.22. & Augustinus libro quarto de consens. Euangel. capit. 5. Beda; & Theophylactus hoc loco sentiunt. Potuit multo facilius fide, non corpore Christum sequutus, vt Ambr. libr. commentariorum in Lucam 7. & Euthym. existimant illum fecisse. Sed oritur ex huius explicatione quæstionis altera quæstio, quomodo ille,

ille, siue ex discipulis fuerit Christi, siue non, potuerit dæmones pellere, cum solis Apostolis eam Christus potestatem tradidisset, supra ca. 3.15. Dederat quidem hanc potestatem solis Apostolis publice, & quasi solemni quodam ritu, sed nullam sibi ipse legem indixerat, quominus aliis quibuscūque vellet, dare posset, permitteretque, vt quisquis eius nomine certa fide aut nulla etiam aliquando fide dæmones eiicere conaretur, vere etiam eiiceret, quo magis nominis sui vis, & auctoritas cognosceretur, vt Theophylactus adnotauit: quemadmodum & sacramentis gratiam nobis promisit, sed, vt Theologi docent, non alligauit. Quin & illis septuaginta duobus discipulis non constat, cum ad prædicandum mitteret, eiiciendorum dæmonum dedisse potestatem; eiecerunt tamen, atque eo fortasse magis, quod dæmones eiecissent, potius, quam quod alia miracula fecissent, gloriati sunt, quo minus eam à Christo expressam verbis potestatem acceperant. Denique etsi promulgatum nondum erat, omnium tamen credentium erat priuilegium, vt possent dæmones expellere infra cap. 16.17. *Signa autem eos, qui crediderint, hæc sequentur, In nomine meo dæmonia eiicient.* Sed quia id & ardore fiebat fidei, & congregandæ, firmandæque Ecclesiæ causa concessum fuerat; quamdiu & ardor viguit fidei, & Ecclesia vt confirmaretur, miraculis eguit, omnes, qui veram habebant fidem, dæmones conati eiicere solebant, vt ex Iustino, Tertulliano, & Lactantio cognoscimus.

Qui non sequitur nos.] Dubium, quo sensu hoc dicat Ioannes, vt superius attigimus, vtrum intelligat illum neque corpore, neque fide, quemadmodum Augustinum, Bedam, atque Theophylact. sentire diximus; an fide quidem; sed non corpore, vt Ambrof. & Euthym. existimant, Christum sequutum fuisse. Probabilior mihi Ambrosij, & Euthymij sententia videtur. Quæ inde etiam confirmatur, quod non dicat Ioannes Christo, qui non sequitur, sed *Qui non sequitur nos*, quasi non voluerit dicere Christi quidem doctrinam, fidemq; sequutum, sed tamen ipsorum non fuisse Collegio, quibus solis eam Christus dedisset auctoritatem. Eodem pertinet, quod Christus non respondeat ver. 40. Qui non est contra me, pro me est, sed, *Qui non est aduersum vos, pro vobis est*, quasi significet satis esse, quod ille doctrinam sequatur Euangelicam, quamuis ex ipsorum consortio non sit, neq; enim propterea pro aduersario habendum esse. Quæri potest, ac etiam à nonnullis solet, num ille peccauerit, quod iniussus à Christo tentauerit eius nomine dæmones eiicere. Caluinus hæreticorum interpres non dubitat, quem Christus absoluisse videtur, condemnare; nimiam enim audaciam fuisse existimat, quod id facere conatus fuerit, quod proprium Apostolorum erat. Quemadmodum Actorum 8.18. Simon ille magus videns per impositionem manuum Apostolorum dari Spiritum sanctum, voluit eam ab Apostolis emere potestatem, & c. 19.13. 14. septē illi filii, Sceuæ Iudæi in nomine Christi tentarunt Apostolorum imitatione dæmones pellere. Melior Euthy. & aliorum sententia est; bono illum animo fecisse cum videret Apostolos, quorum fidem, doctrinamque sequebatur, idem efficere: magnumque huius sententiæ argumentum est, quod Christus eum vetuerit prohiberi; quod non fecisset, si culpa aliqua sua illud vsurpasset munus. Successus etiam ipse eius animum probat: nam etsi dubium non est, quin possint etiam homines iniqui, & nefarij dæmones exigere, haud scio, an credendum sit in illis initiis, id fuisse Christum permissurum, ne quis interpretari posset magnum non esse, si Christus id faceret, quod alii etiam homines ab eius doctrina & moribus alieni facerent.

Caluinus reprehenditur.

Et prohibuimus eum.] Quo animo Apostoli illum prohibuerint, nihil possumus, nisi obscuris suspicari magis, quam scire coniecturis. Hæreticorum interpretes duce, vt solent, Caluino haud paulo melius de se, quam de Apostolis sentientes, inconsiderate eos temere, superbe, inuide fecisse docent. Inconsiderate quidem, ac temere: quia inconsulto fecerunt Christo; superbe, & inuide; quia eiiciendorum dæmonum potestatem parem habere noluerunt: sicut Ioannis discipulos quantumuis sanctos, æmulatione tamen quadam stimulatos fuisse legimus, quod viderent Christum plures discipulos facere, baptizareq;, quam Ioannem Ioannis 3. 26. meliore omnino spiritu Theophylact. & Beda Apostolorum animum interpretantur, non inuidia, sed potius charitate prohibuisse. At reprehenduntur à Christo. Reprehenditur quidem factum, animus non reprehenditur. Credamus sane, vt æquum est, bono fecisse animo; tamen qua ratione prohibuit? cum enim recte, vt diximus, se facere putauerint, necesse est iusta aliqua ducti ratione fecerint: ea quæ fuerit, quæritur: quia eos non sequebatur, hanc enim ipsi rationem reddunt. Sed de hoc ipso dubitatur, quare hac ratione, quod ipsos non sequeretur prohibuerint. Non inuidebant, opinor, illi eiiciendi dæmones potestatem, sed cum scirent solis sibi eam Christum auctoritatem tradidisse, volebant eius conseruare disciplinam, neque pati, vt quisquam præter illam etiam, quod bonum per se esset, faceret. Ideo gloriantes, vt diximus, factum Christo narrant. Prohibuimus eum, quod minime profecto fecissent, si sua, non Christi causa prohibuissent.

Apostoli cōtra hæreticos defenduntur.

39. *Iesus autem ait.*] *Autem* aduersatiua particula indicat Christum aliter, quam sperabant Apostoli, respondisse. Sperabant illi fore, vt quod narrabāt, tanquam egregie factum, laudaretur à Christo, quod tamen reprehensum est.

Nolite prohibere.] In posterum: tunc enim iā prohibuerant, sed tamen iubet deinceps, si ea vti velit potestate, non prohiberi. Vult Christus non solum per Apostolos, sed per quoscunque etiam alios discipulos doctrinam suam corroborari miraculis. Quo prorsus spiritu D. Paulus ad Philip. 1.18. dicebat, *Quid enim? dum omni modo, siue per occasionem, siue per veritatem Christus annuntietur? & in hoc gaudeo, sed & gaudebo.* Et Moyses Num. 11. 29. cum nuntiatum illi esset, nescio quos alios in exercitu prophetare, *Quis*, inquit, *tribuat, vt omnis populus prophetet, & det eis Dominus spiritum suum?* Idem nos facere Salomon præcipit, Prouerbiorum 3.27. *Noli prohibere benefacere eum, qui potest: si vales, & ipse benefac.*

Nemo est enim, qui faciat virtutem in nomine meo, & possit cito male loqui de me.] Virtutem pro miraculo poni nemo nescit. Male de Christo loqui, vt opinor, est in illum blasphemare, quemadmodum qui in illum non credebant, solebant facere. Plus insinuare Christus voluit, quam verbis expressit. Nemo potest in nomine meo miracula facere, qui non meam agnoscat potestatem, meque Christum esse confiteatur, sed pro, Qui non confiteatur me, per tapinosin dixit, *qui possit cito male loqui de me.* In promptu ratio est, quisquis in nomine Christi miracula facit, ipsa experitur re, quanta sit Christi potestas, cuius solo nomine à seipso etiam fortasse non credente miracula fiant. Itaque non potest non cito credere. Sic ego interpretor: etsi paulo aliter Theophylactus & Euthymius quos, cum possum, libenter Auctores sequor, interpretari scio; non posse eum, qui nomine Christi miracula facit, tanto ab eo obligatum beneficio male de ipso loqui. Cito ταχὺ positum est pro ῥᾳδίως facile, quasi dicat difficile est, aut vix fieri potest, vt quisquam in nomine meo dæmones eiiciat, & me blasphemet. Reddit ergo causam Christus, cur illum

prohibere Apostoli non debeant, quia cum in suo nomine dæmones eiiceret, verisimile esset eum in se credere: hoc enim est non posse male de ipso loqui. Euthym. aliquanto aliter, quia si fortasse nunc non credit, spes est fore, vt cito credat.

40. *Qui enim nō est aduersum vos, pro vobis est.*] Quidam Latini codices legunt, *Qui nō est aduersum vos, pro vobis est*: vitiose, vt ego quidem arbitror. Apparet enim Christū apostolis ipsorummet verbis respondere voluisse: Dixerant Apostoli, *Vidimus quēdam in nomine tuo eiicientem dæmonia, qui non sequitur nos*, respondet Christus, *nolite prohibere: qui non est aduersum vos, pro vobis est*. Duas Christus causas, cur ille prohiberi non debeat: reddere videtur, alteram ex gloria sua, cui magis consentaneum erat, vt quamplurimi ipsius nomine miracula facerent, *Nemo*, inquit, *est, qui faciat virtutem in nomine meo, & possit cito male loqui de me*: alteram ex Apostolorum vtilitate, *qui non est aduersum vos, pro vobis est*. Quomodo autem hæc sit intelligenda sententia, & quo modo illi non repugnet, quę contrariis apud Matthæum verbis est. 12. 30. *Qui non est mecū, contra me est, & qui nō colligit mecum, spargit*, illic declarauim°.

41. *Quisquis enim potum dederit vobis calicem aquæ frigidæ in nomine meo, quia Christi estis, amen dico vobis non perdet mercedem suam.*] In hac etiam sententia cum precedentibus apte copulanda magno interpretes studio laborant. Nonnulli sic existimant coniungendam, vt tertia sit ratio, qua probet Christus eum, qui suo nomine dæmones eiiciebat, prohibendum non esse. Quia enim dixerat, *nemo est qui faciat virtutem in nomine meo, & possit cito male loqui de me*, addere nunc, quod amplius est, non solum illum recte facere, qui suo nomine tantum præstet hominibus beneficium, sed etiam si quis potum vobis porrigat in nomine meo calicem aquæ frigidæ, adeo bene facere, vt pro re etiam minima non sit mercedem suam amissurus. Alii hortari Christum Apostolos, vt gloriam sibi non quærerent: nec enim opus esse, cum tanti apud Deum sint, vt quisquis illis vel calicem aquæ frigidæ dederit, mercedem sit suam habiturus. Beda, & Strabus sic, quia vers. 37. dixerat, *Quisquis vnum ex huiusmodi pueris recepert in nomine meo, me recipit*, ne quis paupertatem suam excusare posset, quo minus Apostolos reciperet, addidisse, *Quisquis enim potum dederit vobis calicem aquæ frigidæ, non perdet mercedem suam*. Theophylactus vero, Non solum gratum mihi est, quod ille in nomine meo dæmones eiiciat, sed siquis etiam, quod minus est, faciat, vt potum vobis in nomine meo porrigat, calicem aquæ frigidæ, adeo gratū est, vt mercede quantumuis exiguum opus non sit carituram. Probabiliter isthæc omnia dicta sunt: sed tamen suspicor frustra quæri in dissoluto corpore iunctuam. Neq; enim hoc loco Christum id dixisse arbitror. Primum, quia vt ex ipsa opinionum varietate manifestum est, nō bene cum superioribus sententiis cohærebat, & nō est credendum Christum parum congruenter, & apte locutum fuisse. Deinde quod Matth. c. 10. 42. alio loco hoc à Christo dictum referat, cum ad prædicandum Apostolos mitteret, doceretque, qualia sibi hospitia eligere deberent, *Qui*, inquit, 40. 41. 42. *recipit vos, me recipit, & qui recipit Prophetam in nomine Prophetæ, mercedem Prophetæ accipiet, & quicunq; potum dederit vni ex minimis istis calicem aquæ frigidæ tantum in nomine discipuli, amen dico vobis, non perdet mercedem suam*. Cum hoc loco hæc sententia non hæreat, apud Matthæum vero hæreat, quis dubitet non hic, sed illic fuisse à Christo pronunciatam? Aliquod etiam argumentum est, quod Marcus sententiam illam, quę istam apud Matthæum antecedit, alibi non referat: nam si retulisset, hanc proculdubio cum illa, vt Matthæus fecit, copulasset. Cur ergo, dicet aliquis, alieno loco Marcus recensuit? Respondeo, quia vers. 37. simile quiddam commemorauerat, *Quisquis vnum ex huiusmodi pueris receperit in nomine meo, me recipit*. Quæ autem sit horum verborum vis, atque sententia, apud Matthæum dictum est.

42. *Et quisquis scandalizauerit vnum.*] Hæc etiam coniungi debent cum iis, quæ vers. 37. dicta sunt. Sunt enim illis antitheta, vt apud Matthæum manifestum est. Marcus vero non seruato ordine narrationis inter hæc duo, quæ coniuncta esse debuerunt, longo hyperbato, hilatuq; sententiæ multa interseruit, quæ quia loco posita non sunt, minus facile intelliguntur, & hominum, vbi non est, cohærentiam quærentium exercent ingenia. Cætera vsque ad vers. 44. ex Matthæi commentariis intelligi possunt.

44. *Vbi vermis eorum non moritur, & ignis non extinguitur.*] Verba sunt Isaiæ c. 66. 24. quæ Christus eodem sensu, quo à Propheta dicta fuerant, apte ad id, de quo agebat, accommodauit. Nam vt demus Isaiam de strage, quā Deus in hostibus Iudæorum facturus erat, agere, quia dixerat Deus paulo ante, *Et egredientur, & videbunt cadauera virorum, qui preuaricati sunt in me*: tamē negare non possumus longius ad infernas, perpetuasq; damnatorum pœnas prospexisse, cum dicat vermem eorum non mori: & ignem non extingui: quæ in belli occidionem competere non possunt: vbi non solum ille, qui nō extinguitur: sed ne vllus quidem alius est ignis: & vermis, qui in cadaueribus gignitur, breuis admodum est vitæ. Agit ergo de sempiternis damnatorum pœnis, sed agit ex eladibus, quæ in bello fieri solent, assumpta metaphora: quia cum hominibus loquebatur, qui bellum viderant, infernum non viderant. Ita vero rem auget, vt ex illis pœnis, quas viderant, maximis alias etiam maximis illis maiores animo concipiant. Hoc est, *Vermis eorum non moritur*, cum ille, qui occisorum in bello corpora depascit, breui tempore moriatur. Hoc, est, *ignis eorum non extinguitur*, cum illi, qui ferro in bello interimuntur, aut nullo crementur igne, aut eo certe crementur, qui eorum corporibus facile consumptis statim extingui soleat. Hanc vim in vtroque membro pronomen Illud habet, *vermis eorum & ignis eorum*, quasi dicat Deus, vermis non istorum, qui in bello cadunt, sed eorum, qui in inferno torquebuntur, non moritur: & ignis, non istorum, quorum cadauera honoris causa cremantur, sed eorum, qui in inferno flammis cruciabuntur, non extinguitur. Solent Prophetæ ex pœnis hominibus magis notis maiores illas, & minus notas inferni pœnas adumbrare, vt idem Isaias facit c. 30. 33. *Præparata est enim ab heri Tophet à rege præparata, profunda, & dilatata, nutrimenta eius ignis & ligna multa: flatus Domini sicut torrens sulphuris succendens eam* & c. 34. 9. 10. *conuertentur torrentes eius in picem, & humus eius in sulphur, & erit terra eius in picē ardentem. Nocte, & die non extinguetur, in sempiternum ascendet fumus eius*, & Malach. cap. 4. 1. *Ecce enim dies veniet, succensa quasi caminus, & erunt omnes superbi, et omnes facientes impietatem stipula, & inflammabit eos dies veniens, dicit Dominus exercituum*. Dicit autem, *Egredientur* (iusti) *& videbunt*, alludens ad bellicam cladem, vnde sumpta metaphora fuerat: solent n. ciues, cum prope vrbem suam commisso prælio deleti sunt hostes, exire vrbe, vt occisorum videant stragem. Simul etiam significauit beatos damnatorum supplicia visuros esse, & quod Dei iustitia in illis exerceatur, gauisuros. *Lætabitur*, inquit, *iustus, cum viderit vindictam, manus suas laudabit in sanguine peccatoris*, Psalm. 57. Vermem hoc loco metaphorice intelligendum esse pro damnatorum cruciatu, nemini dubium est: etsi memini Chrysost. & Theophylact. verum esse in damnatis vermem, qui eorum arrodat corpora, alicubi sentire;

Matth. 18. 6. 8.

Vermis inferni metaphoricus.

sentire; quo magis miror Theophylact. hoc loco vtrumque, & vermem, & ignem metaphorice accipiendum putare, quemadmodū, & alios auctores existimasse scribit Euthym. Errare tamen mihi videntur qui ex metaphorico verme metaphoricum etiam ignem colligunt. Quin ex hoc ipso loco contrarium colligere debuerunt. Cum enim Deus ex bello metaphoram sumeret, quorsum addidit. *Et ignis eorum non extinguetur*, q̃ bello sumptū non est, nisi quia metaphoricum vermem, ignem verum, non metaphoricum vermem significare voluit? Nec iis assentior, Catholicis licet interpretibus, & doctis, qui vermem ad animam, ignem ad corpus pertinere putant, quasi vermis conscientiam significet, damnatorum animos remordentem; ignis verum illum ignem corpora excruciātem. Nā & igne non solum corpora, sed etiam animas torqueri credimus, & vermis non solum animarum, sed multo etiam magis corporum est, ex quibus gignitur, atque nutritur. Et indicat hęc sententia damnatorum animas nullam aliam præter conscientiæ dolorem sentire pœnam, quod præter hæreticos, nescio quos, olim nemo dixit, Verme igitur & igne, neque pœnas diuersas, neque diuersarum hominis partium, sed totius hominis pœnā vnam eādem, totamque significauit. Vnum enim, & idem supplicium ignis vere, vermis metaphorice dictum est. Itaque particulam illam, Et non tā copulatiuam, quam exegeticam esse arbitror. Solus Marcus hanc Isaiæ sententiā posuit ab aliis prætermissam Euangelistis: & quidē rer posuit quoties scilicet de igne Gehennæ mentionem fecit, vt hic, & ver. 46. & 48. toties enim eam Christum ingeminasse credendum est, vt celebri Prophetæ testimonio rem, fideq; exageraret. Similis sententia Eccles. 7. 19. *Vindicta carnis impii ignis, & vermis.*

Ignis inferni verum, non metaphoricum.

49. *Omnis enim igne salietur, & omnis victima sale salietur.*] Huius obscuritas loci magnam interpretationum peperit varietatem. Perdam operæ pretium, si omnes voluero recensere; meliores referam, quæque magis idoneos auctores habēt. Duabus in rebus obscuritas cernitur, & qua occasione, & quo sensu hæc à Christo sint dicta; sed adeo inter se coniuncta sunt, vt diuelli non possint. Receptissima sententia est, quoniam de eruendo oculo, de abscindendis pedibus, ac manibus, si nos offenderent, locutus fuerat, docere nunc id, si Deo placere velimus, esse necessarium: oportere enim tanquam victimam igne, & sale saliri, id est huiusmodi purgari pœnis, vt maiores deuitemus, quæ quia sicut ignis aurum & argenteum, ita illæ homines probāt, ignis appellentur. Ita Beda, & Theoph. & Strabus, & nemo non recentiorum interpretū. Quam interpretationem, quia tot, tamque bonos auctores habet, reprehendere non audeo; tantum dico meo quidem iudicio, quod admodum est exiguum, quadrare non posse. Quāto enim, quamque difficili circuitu vsus esset Christus, si, vt id significaret, ita locutus fuisset? Alii quia de igne inferni mentionē fecerat, subiecisse omnes homines igne saliēdos, id est aut probādos esse aut torquendos vt ait D. Paul. 1. Cor. 3. 13. *vniuscuiusq; opus quale sit, ignis probabit*. Alii causam reddi, quare ignis ille non moriatur, quia scilicet, qui eo torquentur eodem quasi saliuntur, ideoque in corrupti in perpetuis cruciatibus cōseruātur. Nolo hęc multis refutare verbis persuasus fore, vt cum veram horum verborum sententiam indicauerimus, omnes aliæ per se refellantur explicationes. Dicerem confidentius sententiam meam, si alium eius aliquem præter me auctorem reperissem: nunc autem ea dicam lege, vt nolim lectori præiudicatam tradere, sed iudicandā. Ego quidem mihi ita persuadeo Christum de illis tantum loqui, de quibus dixerat, *vermis eorum non moritur, & ignis non extinguitur*. Nam cum id dixisset, generalem aut de omnibus hominibus thesim ponere, qua doceret omnes esse igne, aut cruciandos, aut purgandos; aut minus generalem de solis bonis, qua significaret eos rebus aduersis, quasi igne probari oportere, equidem non video, qua orationis, sententiæque consequentia potuerit. Sententia vero ipsa, verbaque postulabant, vt cum de damnatorum egisse pœnis, de eisdem consequētibus etiam verbis loqueretur. Loquitur autem dicens *Omnis enim igne salietur*, id est vnusquisque eorum, quorum *vermis non moritur, & ignis non extinguitur*. Reddit quippe causam, quare ignem eorum dixerit, quasi in igne futuri sint, quia, inquit, omnes illi igne salientur, id est condientur, torrebunturque veluti carnes, quæ ad esum igne assantur. Non ergo per particulam illam, *enim*, causa redditur, cur ignis extinguendus non sit, sed cur illorum ignis fuerit appellatus. Nam qui priori etiam loco victimam intelligendam esse putant, quasi dicat, *omnis victima igne salietur*. Græca non legerunt, quæ cum diuersi sint generis, istam non patiuntur ambiguitatē, πᾶς γὰρ ἁλισθήσεται πυρὶ καὶ πᾶσα θυσία ἁλὶ ἁλισθήσεται. Reste quidem, dicit aliquis, si dixisset, omnis enim igne cremabitur, aut torrebitur, aut crucia bitur, aut simile quidpiā. *Salietur* autē quorsū? quid enim saliri cū igne cōmune habet. Respōdēt quidā hoc habere, q̃ vtrūq; & ignis, & sal humores exsiccet. At quid hoc ad rē? neq; enim de siccādis humoribus, q̃ medicamētū potius, quā supplicium esset, sed de cruciādis hominibus agebatur. Respōdēt alii sicca tis humoribus res cōseruari, & diuturniores fieri quare dixisset nō esset extinguendum ignē eorū. Qualis vera fuisset ratio? Neque enim propterea ignis non extinguitur, quia humeros siccat: sed ideo potius extinguitur, quia subiectæ materiæ humore consumpto alimento carens nutriri non potest. Voluit inquiunt alii, rationem afferre, quamobrem, cum igne damnati cruciantur, non consumantur, quia nimirum saliti sunt, & quæ salita sunt, facile conseruantur, saliti autem sunt igne. Quod quamuis verum sit, tamen non dixerat igne damnatos non consumi; & si id dixisset, eius rei causam aliam magis, vt opinor, propriam attulisset. Sunt qui philosophentur eorum, quæ saliuntur alia solo sale, & alia sale simul & igne saliri, vt carnes quæ asperso sale supposito igne torrentur. His similes esse damnatos. Vbi ergo sal eorum est, quo dicantur aspersi? Qui autem de omnibus hominibus, aut de bonis saltem omnibus agi putant, respondent propterea dixisse igne saliri, quod igne pro affliction posuerit, qua homines quasi mordaci sale ad redundātes humores exsiccandos purgantur. Sed eam opinionem supra refutauimus, docuimusque de solis agi damnatis. Quid ergo? Voluit nisi fallor, Christus de damnatis tanquam de occisis victimis metaphorice loqui. Solent enim, qui à Deo aut in hac, aut in altera vita temporali, aut sempiterna morte puniuntur, victimę vocari, quod tanquam legatæ victimę quæ sacrificanti resistere non possunt, à Deo ad declarandam ipsius gloriam, atque iustitiam, quo dāmodo trucidentur. Isaiæ trigesimo quarto, sexto. *Gladius Domini repletus est sanguine, incrassatus est adipe, de sanguine agnorum, & hircorum, de sanguine medullatorum arietum. victima enim Domini in Bosra, & interfectio magna in terra Edom*, & Ieremiæ duodecimo, tertio. *Et tu Domine nosti me, vidisti me, & probasti cor meum tecum: congrega eos, quasi gregem ad victimā, & sanctifica eos in die occisionis* & ca. 46. 10. *Dies autē ille Domini Dei exercituum, dies vltionis, vt sumat vindictam de inimicis suis, deuorabit gladius, & saturabitur, & inebrabitur sanguine eorum Victima. n. Domini Dei exercituum in terra Aquilonis iuxta flumē Euphra-*

tem. & c.51.40. *Deducam eos, sicut agnos ad victimam, quasi arietes cum hœdis.* & Exechielis 21.9 10. *Loquere gladius, ex acutus est, & limatus, vt cædat victimas, exacutus est: vt splendeat, limatus est,* & cap.39.17. *Dic omni volucri, & vniuersis auibus, cunctisque bestiis agri, Conuenite, properate, concurrite, vndique ad victimam meam, quam ego immolo vobis, victimam grandem, super montes Israel, vt comedatis carnem, & bibatis sanguinẽ.* Quia ergo Christus Isaiæ testimonium adduxerat, in quo, aut de occidione bellica, aut de damnatis, vt diximus, sumpta ex occidione bellica metaphora agebatur, & qui in bello à Deo occiduntur, eius victimæ vocantur, persistit in metaphora Prophetis admodũm vsitata, & damnatis, tanquam de victimis loquutus est & quia, vt lex præcipiebat, Leuit. 2.13. omnis victima salienda erat, dixit etiam damnatos esse saliendos: veruntamen eorum salem nõ esse futurũ istũ, quo alias victimas saliri lex præcipiebat, sed pro sale futurum illis ignẽ, cuius perpetuis cruciatibus torquerentur. Quod autem addit, *Et omnis victima salietur*, dubium non est ad Leuitici legem alludere. Illud tamen non negligenter obseruandum, coniunctionẽ illam & ex Hebræorum idiomate non tam copulatiuam hoc loco, quam comparatiuam esse, quasi dicat, Sicut omnis victima, quemadmodũ lege præscribitur, sale salietur, ita omnis damnatus salietur igne. Cuius locutionis exempla multa lectori in literis sacris, maxime in prouerbiis Salomonis occurrent c. 25. 3. *Cœlum sursum, & terra deorsum, & cor regum inscrutabile.* id est sicut cœlum sursum, terra deorsum inscrutabilis est, ita etiam cor regis, & vers. 23. *ventus Aquilo dissipat pluuias, & facies tristis linguam detrahentem*, id est sicut ventus Aquilo dissipat pluuias, ita facies tristis dissipat linguam detrahentem, & ver.25. *Aqua frigida animæ sitienti, & nuntius bonus de terra longinqua*, id est sicut aqua frigida homini sitienti, ita bonus nũtius, qui de terra longinqua venturus expectatur, iucundus est. Nam quod in his exemplis non prius eum posteriori; sed cum priori posterius cõparari videatur, nihil refert, cum reciproca vbique similitudo sit.

A

50. *Bonum est sal.*] Abhorrere hæc sententia à superiore videtur D. Augustinus libro 4. de consensu Euangelistarum ca. 6. cum ver. 39. coniunxit quasi Christus docere velit Apostolos debere illũ, qui suo nomine dæmones eiiciebat, tolerare prudenter, atque patienter. Vtrumque enim, & prudentiam, & pacem sale significari. Theophylactus vero quia de sale Christus loquutus fuerat docere nunc Apostolos, vt salem habeant, id est doctrinam, & Spiritus gratiam, quæ vim habeat restringendi quemadmodum sal, id est homines à vitiis cohibendi. Euthymius quia inter se Apostoli contenderant, monere Christũ eos, vt salem, id est charitatem, & pacem inter se habeãt. Mihi suspicio est Christum non hoc, sed alio loco hanc dixisse sententiam, cum multo ante Apostolos exhortaretur, vt bono omnibus essent exemplo, quo etiam loco eam Math. recitauit, c.5.13. *Vos*, inquit, *estis sal terræ: quod si sal euanuerit, in quo salietur?* Sed nimirum Marcus, vt multa alia, alieno loco posuit, non alia occasione, quam quod salis mentionem intulisse, quemadmodum solemus in subitis colloquiis vnius occasione verbi in alios labi sermones. Idẽ Lucas fecit c.14.34. Nisi Gregorii sententia placet, qui sensum hunc esse putat, ne habeatis illũ damnatorũ, id est ignem, sed illum, quo victimæ cõdiuntur; id est prudentiam, charitatem, & pacem, quæ per illum significantur.

B

C

CAPVT X.

Mat.19.a.1. ET inde exurgens venit in fines Iudææ vltra Iordanem: & conueniunt iterum turbæ ad eum: & sicut consueuerat, iterum docebat illos. 2. Et accedentes Pharisæi interrogabant eum: Si licet viro vxorem dimittere: tentantes eum. 3. At ille respondens dixit eis: Quid vobis præcepit Moyses? 4. Qui dixerunt: Moyses permisit libellum repudii scribere, & dimittere. 5. Quibus respondens Iesus, ait: Ad duritiam cordis vestri scripsit vobis præceptum istud. 6. Ab initio autem creaturæ masculum, & fœminam fecit eos Deus. 7. Propter hoc relinquet homo patrem suum, & matrẽ, & adhærebit ad vxorẽ suam: 8. & erunt duo in carne vna. Itaque iam non sunt duo, sed vna caro. 9. Quod ergo Deus coniunxit, homo non separet. 10. Et in domo iterum discipuli eius de eodem interrogauerunt eum. 11. Et ait illis: Quicunque dimiserit vxorem suam, & aliam duxerit, adulterium committit super eam. 12. Etsi vxor dimiserit virum suum, & alii nupserit, mœchatur. 13. Et offerebant illi paruulos, vt tangeret illos. Discipuli autem comminabantur offerentibus. 14. Quos cum videret Iesus, indigne tulit, & ait illis: Sinite paruulos venire ad me, & ne prohibueritis eos: talium enim est regnum Dei. 15. Amẽ dico vobis: Quisquis non receperit regnum Dei velut paruulus, non intrabit in illud. 16. Et complexans eos, & imponens manus super illos, benedicebat eos. 17. Et cum egressus esset in viam procurrens quidam genu flexo ante eum, rogabat eum: Magister bone, quid faciam vt vitam æternam percipiam? 18. Iesus autem dixit ei: Quid me dicis bonum? Nemo bonus, nisi vnus Deus. 19. Præcepta nosti: Ne adulteres, Ne occidas, Ne furetis, Ne falsum testimonium dixeris, Ne fraudem feceris, Honora patrem tuum & matrem. 20. At ille respondens, ait illi: Magister, hæc omnia obseruaui à iuuentute mea. 21. Iesus autem intuitus eum, dilexit eum, & dixit ei: Vnum tibi deest: vade, quæcunque habes vende & da pauperibus, & habebis thesaurum in cœlo: & veni sequere me. 22. Qui contristatus in verbo, abiit mœrens: erat enim habens multas possessiones. 23. Et circumspiciens Iesus, ait discipulis suis: Quam difficile qui pecunias habent, in regnum Dei introibunt! 24. Discipuli autem obstupefiebant in verbis eius. At Iesus rursus respondens ait illis: Filioli, quam difficile est, confidentes in pecuniis in regnum Dei introire? Facilius est camelum per foramen acus transire, quam diuitem intrare in regnum Dei. 26. Qui magis admirabantur, dicentes ad semetipsos: Et qui potest saluus fieri? 27. Et intuens illos Iesus, ait: Apud homines impossibile est, sed non apud Deũ: omnia enim possibilia sunt apud Deum. 28. Et cœpit ei Petrus dicere: Ecce nos dimisimus omnia, & secuti sumus te. 29. Respondens Iesus, ait: Amen dico vobis: Nemo est, qui reliquerit domũ, aut fratres,

Deu.24.a.1. Ge.1.d.27. Ge.2.d.24. Mar.19.a.4. 1 Cor.6.d.16. Eph.5.g.31. 1 Cor.7.b.10.

Mat.19.d.16 Luc.18.d.18 Exo.20.a.1.

Mat.19.d.27. Luc.18.e.28.

aut fratres, aut sorores, aut patrem aut matrem, aut filios, aut agros propter me, & propter Euangelium. 30. Qui non accipiat centies tantum, nunc in tempore hoc: domos, & fratres, & sorores, & matres, & filios, & agros, cum persecutionibus, & in sæculo futuro vitam æternam. 31. Multi autem erunt primi nouissimi, & nouissimi primi. 32. Erant autem in via ascendentes Ierosolymam: & præcedebant illos Iesus, & stupebant: & sequentes timebant. Et assumens iterum duodecim, cœpit illis dicere quæ essent ei euentura: 33. Quia ecce ascendimus Ierosolymam, & Filius hominis tradetur principibus sacerdotum, & Scribis, & senioribus, & damnabunt eum morte, & tradent eum gentibus: 34. & illudent ei, & conspuent eum, & flagellabunt eum, & interficient eum: & tertia die resurget. 35. Et accedunt ad eum Iacobus, & Ioannes filij Zebedæi, dicentes: Magister, volumus vt quodcunq; petierimus, facias nobis. 36. At ille dixit eis: Quid vultis vt faciam vobis? 37. Et dixerunt: Da nobis: vt vnus ad dexteram tuam, & alius ad sinistram tuam sedeamus in gloria tua. 38. Iesus autem ait eis: Nescitis quid petatis: potestis bibere calicem, quem ego bibo, aut baptismo, quo ego baptizor, baptizari? 39. At illi dixerunt ei: Possumus. Iesus autem ait eis: Calicem quidem, quem ego bibo, bibetis, & baptismo, quo ego baptizor, baptizabimini: 40. Sedere autem ad dexteram meam, vel ad sinistram, non est meum dare vobis, sed quibus paratum est. 41. Et audientes decem cœperunt indignari de Iacobo, & Ioanne. 42. Iesus autem vocans eos, ait illis: Scitis quia hi, qui videntur principari gentibus, dominantur eis: & principes eorum potestatem habent ipsorum. 43. Non ita est autem in vobis, sed quicunque voluerit fieri maior, erit vester minister: 44. & quicunq; voluerit in vobis primus esse, erit omnium seruus. 45. Nam & filius hominis nõ venit vt ministraretur ei, sed vt ministraret, & daret animam suam redemptionem pro multis. 46. Et veniunt Iericho: & proficiscente de eo Iericho, & discipulis eius, & plurima multitudine, filius Timæi Bartimæus cæcus, sedebat iuxta viam mendicans. 47. Qui cum audisset quia Iesus Nazarenus est, cœpit clamare, & dicere: Iesu fili Dauid, miserere mei. 48. Et comminabantur ei multi vt taceret. At ille multo magis clamabat: Fili Dauid miserere mei. 49. Et stans Iesus præcepit illum vocari. Et vocant cæcum dicentes ei: Animæquior esto: surge, vocat te. 50. Qui proiecto vestimento suo exiliens, venit ad eum. 51. Et respondens Iesus dixit illi: Quid tibi vis faciam? Cæcus autem dixit ei: Rabboni, vt videam. 52. Iesus autem ait illi: Vade: fides tua te saluum fecit. Et confestim vidit, & sequebatur eum in via.

Mat.19.d.30. Luc.18.f.31.

Mat.20.a.20.

Luc.22.e.25.

Mat.20.d.29. Luc.18.f.35.

IN CAP. X.

1. ET inde exurgens.] Ex domo Petri, quæ erat in Capernaum. In eam enim ingressus ca.9.33. sermones illos habuit, qui ab eo loco vsque ad finem superioris capitis narrati sunt. Porro totum hoc caput apud Matthæum ca.19. & 20. expositum est. Quædam tantum, quæ propria sunt Marci, carptim explicabimus.

Et venit in fines Iudææ vltra Iordanem.] Non erant vlli fines Iudææ, nisi vltra Iordanem: sed fines vltra Iordanem vocat eos, quibus Iudæa Iordanem versus terminabatur. Quo autẽ sensu regio vltra, aut trans Iordanem vocaretur, Matth. 4.15. 25. & supra ca.3.8. docuimus. Cur non statim recta se via contulerit Ierosolymam, hanc Theophyl. causam fuisse arbitratur, quod voluerit prius populum illum docere, qui prope Iordanem habitabat.

Et conueniunt iterum turbæ ad eum.] Videtur loqui de turbis, quæ ad famam aduentus eius confluxerint ex Iudæa. Matthæus tamen indicat secutas eum fuisse à Galilæa cap.19.2. Vtrinque concurrisse credendum est. Vide reliqua apud Matthæum vsque ver.32.

32. *Erant autem in via ascendentes Ierosolymam.*] Ierosolymam versus: nondum enim prope Ierosolymam erat, & die sabbati ante sex dies Paschæ Bethaniæ requieuerat Ioan.12.1. Ascendere autem dicitur non simpliciter, ire, vel quia Ierosolyma supra Sion montem sita erat, vt Hebræorum interpretes volunt: vel quia, vt ego arbitror, Hebræis עלה ascendere sæpe est simpliciter, ire.

Et præcedebat illos Iesus.] Vt offenderet, opinor, volentem ad mortem progredi, non inuitum trahi, vt etiam Theophylact. adnotauit, & ex sequenti antitheto colligitur, *Et sequentes*, inquit, *timebant*, tiropterea ergo ille præcedebat, quia non timebat, sed quærebat mortem.

Et stupebant.] ἐθαμβοῦντο quo verbo non quilibet stupor, sed ille, qui ex ingenti metu proficiscitur, proprie significatur, vt statim explicatur, *Et sequentes*, inquit, *timebant*, id est timide sequebantur. Cur autẽ timuerint, facilis suspicio est, & Beda his verbis exponit, *Ideo Ierosolymam tendentes discipuli cum Domino stupebant, & timebant, quia meminerant sermonis eius, quo se passurum multa à summis sacerdotibus & Scribis, & occidendum prædixerat esse, metuentes ne vel ipsi cum eo occiderentur, vel saltem ille, cuius vita, & magisterio gaudebant, inimicorum manibus occumberet.*

C

42. *Scitis, quia hi, qui videntur principari gentibus.*] οἱ δοκοῦντες ἄρχειν τῶν ἐθνῶν, qui videntur gentibus imperare, id est qui dominatione in gentes clari sunt hominum opinione: verbum enim δοκοῦντες, qui videntur non arbitror hoc loco significare eos non dominari, sed videri dominari. Illi quippe maxime omnium dominantur, qui tyrannidem exercent, idq; voluit etiam Christus indicare. Sed significat famam, & opinionem, quasi dicat, qui imperandi opinione maxime excellunt, aut qui optime videntur gubernare, vt 1. Cor.3.18. εἴ τις δοκεῖ σοφὸς εἶναι ἐν ὑμῖν, si quis videtur inter vos sapiens esse, id est, si quis sapiens habetur, & ca.14.37. εἴ τις δοκεῖ προφήτης εἶναι ἢ πνευματικός, Si quis videtur propheta esse, aut spiritualis, & ad Galat.2.2.6.9.

D

Dominantur eorum.] κατακυριεύουσιν αὐτῶν, dominationem, & tyrannidem in eos exercent, quasi imperium tyrannide metientes, existimãtesq; eo melius imperare quemque, quo seuerius in suos subditos, quasi in capta bello mancipia dominatur.

E

Vana sunt, quę hoc loco hæretici disputãt, Episcopos Ecclesiæ Catholicæ Apostolorum successores esse non posse, cũ dominentur, & Apostolos Christus dominari prohibuerit. Nec enim negat Christus aut Apostolum vnum in alios, aut eõs in alios, qui Apostoli non essent, habere potestatem. Osten dit se eam habere Diuus Paulus, & quidem posse durius in subditos agere, si velit 2.Cor.13.10. Indicat se virga etiam, id est magna seueritate vti posse 1.Cor.4.21. Quin ex hoc ipso loco recte colligitur Apostolos aut habuisse tunc, aut habituros fuisse postea eam potestatem. Si enim neque habebant, nec erant postea habituri, quorsum illis hoc

Refellitur Caluini calumnia contra Episcoporum auctoritatem.